

Häälekas vaikus: mittekuuldava kohalolu Arvo Pärdi „Silentiumis”

—
Andreas Waczkat

„Tabula rasa” teine osa „Silentium” on üks kompositsioonidest, millega Arvo Pärt lõpetas „Credole” (1968) järgnenud näilise muusikalise vaikimise. Hääleka vaikimise paradoks sisaldub selles lähenemises kahekordselt: heliseva vaikusena „Silentiumis” ning vaikusele järgneva helina „Tabula rasas”.

Õeldut ei saa mõista sõna-sõnalt, sest tehnilises mõttes vaikust ei eksisteeri, nii nagu ei eksisteeri ka pimedust. On helilained allpool kuulmisläve ning elektromagnetkiirgus väljaspool tajutava valguse ala. Lõpuks pole küsimus mitte valguse või heli tajus, mis sõltub nii keskkonna mõjudest kui ka kultuurilisest ja isiklikest faktoreist, kusjuures kultuurilist ja isiklikku võib ka vaimne faktor potentsiaalselt teisendada. Piibliloos prohvet Eelijast Hoorebi mäel (1Kn 19: 9–13) ilmub Iisraeli Jumal Jahve Eelijale heebrea keelest sõnasõnaliselt tõlgituna „vaikiva häälena”. Heebrea sõna „vaikimise” kohta on tõlgitav ka kui „täielik loobumine isesusest” või „kindla eesmärgita kuulamine”. Vaikimine on seega tõlgendatav ka olemisviisina, mis otseselt seostub filosoofilise ja religioosse mõistega *vita contemplativa* (mõtluselu), millele vastandub *vita activa* (teoelu).

Omal moel sisaldub see vastandipaar ka „Tabula rasa” kahes osas. Esimene, „Ludus” meenutab vahelduvate soolo- ja tutti-lõikudega baroklikku *concerto grosso*’t. Lõike eraldavad aina lühenevad generaalpaukid. Vaikus tõmbub siin ikka enam tagasi, andmaks ruumi muusikale. Teine osa, „Silentium” on kujundatud vastupidiselt. Sellele viitavad ka ettekandejuhised: *con moto* „Luduses” ja *senza moto* „Silentiumis”. Viimases seostuvad d-moll helirida M-häälena ning varieeruvalt figureeritud d-moll kolmkõla T-häälena. Sealjuures liigub M-hääel kolmehäälese proportsioonikaanonina erinevais tempodes: pool- ja veerandnootides tšellodel, täis- ja poolnootides 1. viiulil ning kahekordseis täisvältustes ja täisnootides 1. sooloviili hääles, mille hiljem võtab üle 2. sooloviil. M-hääel võngub aina suurema ja diatooniliselt täidetud intervallisammuga keskheli *d* ümber: esmalt sekundi võrra üles ja alla ning siis samamoodi tertsi võrra jne. Alati, kui sooloviil jõuab keskhelini, kõlab klaverilt murtud d-moll akord. Erinevate tempode tõttu jõutakse sooloviili hääles sel viisil lõpuks duodeetsimini, tšellohääles aga tertsi üle kolme oktavi. Osa lõpus lõpetavad hääled kõrgemaist kuni madalamateni igaüks oma d-moll kolmkõla madalaimal helil, kuni lõpuks jäävad vaid kontrabassid. Jätkuvas *decrescendo*’s laskudes jõuavad nad aga vaid E_1 -ni. Lõpetav D_1 , diatoonilise helirea loogiline jätk, jääb kuuldamatuks, kuigi on mõtteliselt olemas.

Proportsioonikaanoni tehnika tühistab näiliselt aja. Staatiline kontiinum, mis hääbub lõpuks vaikusse, on seega justkui kohatu ja ajatu „siin ja praegu” ning tähistab meele täielikku rahuseisundit, kõige laiemas mõttes isiklikku transtsendentsuse kogemust, millegi tajumist, mis ulatub kaugemale füüsilisest helist. Kui vaikust aga materiaalses mõttes ei eksisteeri, siis pole ta ka meeleliselt tajutav. Pärdi „Silentiumis” on vaikus kuuldamatu ja ometi kõikjalviibiv.

Tõlkinud Toomas Siitan